

PEDAQOGİKA VƏ METODİKA

Xalidə Məhərrəmovə
Turizm və Sosial Xidmətlər üzrə
Bakı Dövlət Peşə tədris mərkəzi

GƏNCLƏRDƏ PEŞƏ TƏHSİLİ ÜZRƏ BACARIQLARIN FORMALAŞDIRILMASI YOLLARI

Açar sözlər: *nəticəyönlülük, yeni yanaşma, uyğunlaşma, təşkilati bacarıqlar, yaradıcılıq, müstəqillik.*

Key words: *outcomes, new approach, adaptability, sense of organization, creativity, autonomy.*

Ключевые слова: *результативность, новый подход, адаптивность, чувство организованности, креативность, автономность.*

Müasir təhsil dövlətin apardığı təhsil islahatına müvafiq olaraq kurikulumu, yeni tədris planını müəyyən etdi. Ölkəmizin dünya dövlətləri ilə müştərək siyasəti, birgə layihələrə imza atması təhsilimizin dünya təhsil sistemində inteqrasiyasını labüdləşdirdi. Təhsilli gənclərimizin ölkədə deyil, ölkənin hüdudlarından kənarında da bacarıq və peşəkəlik səviyyələrinə müvafiq işləmək ehtimalının artması məsələsini reallaşdırdı.

Məhz bu məqsədlə kurikulum islahatının zəruriliyi meydana çıxdı. Bu proqram tərtib olunmazdan əvvəl, bütün mərhələlər üçün şagirdin, öyrənənin maraq və ehtiyacları, cəmiyyətin tələbləri araşdırılır, təhlil edilir, tələblərə cavab verən kurikulum tərtib edilir, sonrakı mərhələdə tətbiq edilir, əldə edilən nəticələr qiymətləndirilir.

“Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” sənədinin əsas xüsusiyyətləri, kurikulum islahatlarını zəruri edən səbəblər, fənn kurikulumunun səciyyəvi cəhətləri, fənn kurikulumunun strukturu, fənn kurikulumunun məzmunu və s. məsələlər bu sənəddə öz əksini tapıb, müəllimlərə təhlildən tərtibə, tətbiqdən qiymətləndirməyədək hər mərhələdə yol göstərir, onların öz işlərini səmərəli qurmasına şərait yaradır.

Ənənəvi proqramlardan, yəni, tətbiq bacarığı deyil, daha çox bilik aşılaman, əsas şagirdin deyil, müəllimin fəaliyyəti olan, araşdırma, tədqiq nəticəsində deyil, hazır material tövsiyə olunan, fənnə aid materiallar lazım olduğundan artıq olan, fəndaxili və fənlərarası əlaqəni, subyektiv fikirlərə əsaslanan müəyyən qiymət normalarını özündə əks etdirən proqramlardan fərqli olaraq, müasir proqramların nəticə yönümlü olmaqla, şəxsiyyət yönümlü, şagird önümlü, tələb yönümlü, integrativliyi, qiymətləndirmə mexanizmlərini özündə ehtiva edir.

Bu xüsusiyyətlər öyrənmənin idraki, ünsiyyət, psixomotor fəaliyyətləri əsasında həyati bacarıqlarını inkişaf etdirməyə, istedad və qabiliyyətlərini üzə çıxarmağa, tələbat və ehtiyaclarını nəzərə almağa, nailiyyətlərini qiymətləndirməyə vəs. zəmin yaradır.

Stefan Koveyə görə, bilik, bacarıq və marağı özündə əks etdirən dəyər motivasiyadır.

Motivasiya öyrənməni hər hansı bir fəaliyyətə sövq edən, onda idrak fəallığı yaradan qüvvədir, yəni hər hansı bir materialın mənimsənilməsinə həvəsləndirmə, maraq oyatma motivasiyanı şərtləndirən amillərdəndir.

Motivasiya öyrənmənin məqsədi ilə birbaşa bağlıdır.

Hər hansı peşə üzrə ixtisaslaşmaq və sonra müvafiq işlə təmin olunmaq üçün yeddi bacarığa yiyələnmək əsas şərtidir.

İnkişaf etmək və işə yararlı olmaq baxımından tədris planında nəzərdə tutulmuş və gələcəkdə iş təminatına müvafiq tələb olunan bacarıq və keyfiyyətlərə yiyələnmək vacib parametrlərdən biridir. Təhsil aldığı peşə və ya ixtisasdan asılı olmayaraq müvafiq qurumlar, şirkətlər işə götürərkən insani keyfiyyətlərə, milli və bəşəri dəyərlərə yiyələnmiş gənclərə üstünlük verirər.

1. Yeddi əsas bacarıqdan biri *komanda olmaq* bacarığıdır.

İşə götürərkən hər hansı müəssisə və ya şirkət gənclərin komanda oyunçusu ola biləcəyini gözləyir. Çünki komanda işi daha çox müvəffəqiyyətə zəmanət verir. Birgə fəaliyyət müsbət nəticəni təmin etməyə kömək edir.

2. İkinci bacarıq *uyğunlaşma, adaptasiya* bacarığıdır.

Kollektivə uyğunlaşma işəgötürənlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Statistik məlumatlara əsasən, bu şəxsi keyfiyyətə görə işləmək hüququ qazanan gənclərin 61%-ni təşkil edir. Texnika və texnologiyaların inkişaf etdiyi bir dövrdə rəqəmsal təlimi, rabitə sektorunu, onlayn, offlayn, virtual ünsiyyəti mənimsəmək və buna uyğun fəaliyyət qurmağı bacarmaq vacib amillərdəndir. Bunun üçün gündəlik öyrənmək və inkişafa açıq olmaq lazımdır.

3. *Təşkilati bacarıqlar*

Peşəkarlıq səviyyəsi təşkilati bacarıqlarda daha çox özünü büruzə verir. Bir-birinin ardınca görüşlər, təcili olaraq hazırlanacaq sənədlər. Peşəkar həyat

gözlənilməz hadisələrdən ibarətdir. Hər hansı xəyal qırıqlığına uğramamaq üçün düzgün vaxt bölgüsü etmək, tapşırılan işləri vaxtında görmək, bu işlərin keyfiyyətlə alınması üçün məsuliyyətli və ciddi olmaq lazımdır.

4. Kreativlik

Müasir dövrdə yaradıcılıq şirkətlər tərəfindən daha çox arzu olunan bacarıqdır. Müxtəlif sektorlarda axtarılan ancaq keyfiyyət deyil, kreativlik, təşəbbüskarlıq, yenilikdir. Hər hansı bir problemi yaradıcı yanaşaraq daha uğurla həll etmək olar.

5. Pozitivlik

Yaradıcılıqla bərabər pozitivlik də ən önəmli bacarıqlardandır. Bu işin optimallaşdırılmasına, kollektiv üzvlərinin, həmkarların, ətrafdakıların daha səmərəli fəaliyyət göstərməsinə şərait yaradır. İş prosesində performansın olması xüsusi təqdirəlayiqdir. Həvəs, maraq oymatmaq, özü də bir istedadır. İş prosesində stress, gərginlik ruhdan salmamalı, əksinə, çətinliklərdən çıxmaq üçün fərqli yanaşma, fərqli həll yollarını tapmaq lazımdır.

6. Növbəti vacib bacarıq müstəqillikdir.

Hər hansı bir məsələdə idarəçilik, liderlik qabiliyyəti problemi tez bir zamanda həll etmək üçün təşəbbüs göstərməyə və ya qərar verməyə səbəb ola bilər. Müstəqillik təşəbbüs ruhunu fəallaşdıran amil hesab olunur.

7. Dinamiklik

Bu bacarıq kiçik qurumlar üçün böyük tələbatdır. Çünki, tez-tez olan dəyişikliklər çoxşaxəli fəaliyyətin göstəricisi hesab olunur. Bunlar isə fərqli bacarıqları qiymətləndirməyə, imkanları genişləndirməyə zəmin yaradır. Bu bacarıq iş karyerasının başlanğıcında həlledici keyfiyyət hesab olunur.

Müasir təlimdə bu bacarıqlara yiyələnmiş yeniyetmələrin, gənclərin gələcək iş karyeralarında uğur qazanmaları mümkündür. Bunun üçün öyrənənlərin təlimin məzmununu yeni tədris proqramlarına, təlim strategiyalarına, üsul və vasitələrə müvafiq mənimsəməsi əsas şərtidir.

Təlimin təşkilinə verilən əsas tələblər – pedaqoji prosesin tamlığı-öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici, praktik; təlimdə bərabər imkanların yaradılması-dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq hər kəsin bərabər olması; şagirdyönümlülük-şagirdin tədris prosesinin əsas siması olması, araşdıraraq öyrənməsi; inkişafyönümlülük-inkişaf dinamikasının nəzərə alınması, konsentrik prinsiplə ingilis dilinin mənimsənilməsi, spiralvari öyrənmənin əsas götürülməsi; fəaliyyətin stimullaşdırılması, dəstəkləyici mühitin yaradılması-mənəvi, sağlam mühit – nəzərə alınmalı, pedaqoji prosesin təşkili prinsiplərinə əməl olunmalıdır [1, 364].

Öyrənənlərdə tolerantlığı, birgə fəaliyyət prinsiplərinə əməl etməyi-birgə qərar verməyi, həlli yollarını tapmağı, əməkdaşlıq etməyi, bölüşməyi

aşılıyan qrup, kollektiv, cütlər iş forması müasir təlimin üstün cəhətlərindəndir. Bu cəhətlər dil tədrisində yeddi bacarığa yiyələnməyə zəmin yaradır.

Bu bacarıqlar fəal təlimin xüsusiyyətlərinə müvafiq öyrənənlərin bütün dərs zamanı fəallığı, dərsin əvvəlində problemin qoyulması və dərsin gedişinin problemin həllinə yönəldilməsi, yeni biliklərin müstəqil kəşf edilməsi, təlimin tədqiqat şəklində keçirilməsi, təlimin interaktiv şəkildə keçirilməsi, öyrənənlərin birgə fəaliyyəti, müəllim və öyrənənlərin qarşılıqlı əməkdaşlığı, qrup işindən geniş istifadə olunması, biliklərin yaradıcı tətbiqi, müxtəlif tipli tapşırıqlardan, bilik mənbələrindən və iş vərəqlərindən istifadə edilməsi və s. zamanı qazanılır [3, 7].

Fəal interaktiv təlimin 4 mexanizmi – problemləli şəraitin yaradılması; şagird- tədqiqatçı, müəllim – fasilitator; dialoqun və əməkdaşlığın zəruriliyi; psixoloji dəstək: hörmət və etibar öyrənənlərdə problem qoymaq və idrak fəallığının yaranması nəticəsində onun həlli yollarını tapmaq, müəllim istiqamət verən, yol göstərən, öyrənən işə araşdıran, bilikləri tədqiqat nəticəsində müstəqil əldə edən, təlimin dialoq, əməkdaşlıq şəklində keçirilməsini, öyrənənlərin bacarığına inam, onların dəstəklənməsi məsələlərini özündə əks etdirir.

Blum taksonomiyasına uyğun təfəkkürün inkişaf mərhələlərinə müvafiq idraki bacarıqlar-bilmə, anlama, tətbiq, analiz, dəyərləndirmə, sintez öyrənənlərdə ingilis dilinin tədrisində xatırlamaq, tanımaq, sadalamaq, adlandırmaq, müəyyən etmək, izah etmək, nümunə göstərmək, fərqləndirmək, təsvir etmək, cümlə qurmaq, hissələrə ayırmaq, müqayisə etmək, plan tərtib etmək, fikrini sərbəst ifadə etmək, münasibət bildirmək və s. formalaşmasına zəmin yaradır.

İnduktiv və implisit metodlar vasitəsilə ingilis dilinin tədrisində praktikadan- nəzəriyyəyə, misaldan-qaydaya üsulu ilə uğurlu nəticə əldə etmək mümkündür.

Nəticə etibarilə ingilis dilinin öyrənilməsi şagirdlərin linqvistik biliklərini, yəni dilin aspektləri fonetika, qrammatika və leksika, dil və nitq bacarıqlarını, xüsusilə də dinləyib-anlama, danışma, oxu, yazı bacarıqlarını inkişaf etdirir, ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

İngilis dilinin öyrənilməsi şagirdə ünsiyyət bacarıqlarını genişləndirir, onlarda yeni baxış formalaşdırılmasına zəmin yaradır. Bu dil vasitəsilə onlar müxtəlif xalqlar və dövlətlər, onların ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi-mədəni həyatı haqqında məlumatlar əldə edir. Və xarici ölkələrin müxtəlif sahələrdə qazandığı təcrübəni birbaşa öyrənmə imkanına malik olurlar.

İngilis dilinin öyrənilməsi şagirdlərin gələcək iş və karyera imkanlarının genişlənməsinə zəmin yaradır. Bu dili mənimsəyən şagirdlər gələcəkdə

ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif xarici şirkət, qeyri-hökumət təşkilatları, özəl qurumlar və həm də dünyanın müxtəlif müəssisələrilə əməkdaşlıq etmək imkanı əldə edir. Öyrənilən dil vasitəsilə şagirdlərdə digər xalqların dil və mədəniyyətinə, milli-mənəvi dəyərlərinə hörmət hissi, tolerantlıq formalaşdırılır. Dilə yiyələnmə şagirdlərin humanitar təhsil səviyyəsini yüksəldir, onların bir şəxsiyyət kimiformalaşmasına, daim dəyişən həyat şəraitinə və dünyanın tələblərinə uyğunlaşmasına, peşə fəaliyyətində özünə mövqə qazanmasına imkan yaradır.

Bu da vacib olan – biliklər, bacarıqlar, dəyərlər, keyfiyyətlər, vərdişlər – kompetensiyalar şəklində şagirdlərdə təzahür edir, onların bacarıqlı, fəal, yaradıcı, təşəbbüskar, müstəqil olmalarını təmin edir. Bu isə onların gələcək perspektivlərini şərtləndirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dil fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu), Bakı, 2013, 106 s.
2. Feyziyev C.Ə., İbrahimov F.N., Bədiyev S.R. Didaktika: Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2011. 624 s.
3. English as a Second Language and English Literacy Development. The Ontario Curriculum. Grades 1-8. Ministry of Education of Ontario. 1999, 172 s.
4. Süleymanova. A. Təhsilin əsasları, Bakı, 2014, 400 s.
5. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait.2007, 154 s.

XalidaMagarramova

Summary

Possession of seven abilities as the guarantee for the job position during professional education

In the article the gained abilities which are necessary for the future career are investigated. In the modern teaching processes in conformity with the reforms, going on the country, new teaching plans, the requirements for the programs are highlighted. In the article realization of proper means and methods of the target learning is carried out. Recommendations are introduced in how to display their abilities for the purpose of being creative, initiative leaders and potential possibilities of teen-agers, aimed to work at different sectors.

Халида Магەرрамова

Резюме

Освоение семи основных навыков в процессе профессионального обучения – гарантия будущего карьерного роста

В статье рассмотрены основные навыки, осваиваемые в процессе профессионального обучения как гарантированные условия для будущей карьеры. В качестве приоритетных представлен курикулум в контексте проводимых в стране реформ. В статье рассмотрены соответствующие методы и средства целенаправленного преподавания. Даются рекомендации для раскрытия потенциала молодежи, которой предстоит работать в различных сферах занятости. В частности, среди необходимых навыков выделены: способность работать в командном составе, способность к адаптации, способность к организованности, креативность, позитивность, самостоятельность, динамичность.

Rəyçilər: ped.f.d.dos.G.Camalova, ped.f.d., dos.G.Şirəliyeva